

POLIS

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

Volum VII, Nr. 2 (24), Serie nouă, martie-mai 2019

Sabin DRĂGĂLIN

ROMÂNIA MARE. DE LA ALBAŢIA LA TRIANON

Centenarul României la deciziunile Paris

Radu Rădulescu

Paris 1919 – România recunoscută ca aliat

Ion CALAFETEANU

Achiziție politică și diplomație la operarea unităților române. De la starea conflictuală la stabilirea româno-ungară (noiembrie 1918-aprilie 1919)

Dan PLEDA

Anul 1919 și Curtea Regală a României: Conferința de Pace de la Paris și vizita suveranilor în Transilvania

Ștefan DINI

Revoluția și prima experiență comunistă în Ungaria

Alexandru GILYA

Armata română în campania de înfrângere și lichidare a expansionismului bolșevic din Estul și Centru-Estul Europei. Divizia 6 Infanterie Focuri în apărarea României Mari

Ion PĂNĂS

Coexistența geopolitică a României și Ungariei în perioada interbelică

Maril MILCA

Multiculturalismul ca normă a societății în România. Tratatul de la Trianon

Viorica PLESCU

SUMAR

EDITORIAL

5

Conferința de Pace de la Paris (1919) și atingerea obiectivelor propuse de generația pașoptistă; Marea Unire

Sabin DRĂGULIN

ROMÂNIA MARE. DE LA ALBA IULIA LA TRIANON

15

Centenarul României în dezbaterele Polis

15

Redacția Revistei Polis

Paris 1919 – România recunoscută ca aliat

17

Ion CALAFETEANU

Acțiune politică și diplomatică în apărarea unirii românilor. De la starea conflictuală la războiul româno-ungar (noiembrie 1918-aprilie 1919)

39

Dumitru PREDA

Anul 1919 și Curtea Regală a României: Conferința de Pace de la Paris și vizita suveranilor în Transilvania

63

Ștefania DINU

România și prima experiență comunistă în Ungaria

97

Alexandru GHIȘA

Armata română în campania de limitare și lichidare a expansionismului bolșevic din Estul și Centrul Europei.

121

Divizia 6 Infanterie Focșani în apărarea României Mari

Jănel TĂNASE

Construcția geopolitică a Versailles-ului și tribulațiile României Mari

133

dr. Mihai MILCA

Multiculturalismul ca memorie colectivă. Disocieri în jurul Tratatului de la Trianon

145

Victor RIZESCU

Respectivul Parlamentului al României Mari. Ratificarea hotărârilor privind Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei Gheorghe SBÂRNĂ	161
Contribuția primului atașat militar român în SUA, maior Livius Teiușanu, la războiul de întregire Alexandru OȘCA	171
INTERVIU	181
Florin Cîntic: „România la aproape 100 de ani de la Trianon” Ioana DRĂGULIN	181
VARIA	187
Uniunea Europeană – proiecții și disfuncționalități Alexandru MAMINA	187
Note despre autori	195
Instrucțiuni pentru autori	201
Instructions to authors	204

ROMÂNIA MARE. DE LA ALBA IULIA LA TRIANON

Centenarul României în dezbaterile Polis

(Romania's Centenary in the Polis debates)

Redacția Revistei Polis

în cadrul Programului Centenar

organizează proiectul
Centenarul României în dezbaterile Polis

Acest număr al revistei *Polis* este cel de-al VI-lea realizat în cadrul proiectului „Centenarul României în dezbaterile *Polis*”, realizat de Universitatea „Petre Andrei” din Iași, Institutul de Studiere a Ideologiilor și Primăria Municipiului Iași, în cadrul „Programului Centenar”. Beneficiind de colaborarea a numeroși specialiști din domeniul socio-uman, care prezintă evenimente și date mai puțin cunoscute sau chiar necunoscute publicului larg, proiectul are ca scop reliefarea importanței Centenarului României și aducerea în atenție a acestui subiect într-un mod care să depășească simpla marcare a unei date aniversare.

Obiectivele proiectului sunt:

1. antrenarea unui număr cât mai mare de cercetători din domeniul științelor socio-umane și al domeniilor conexe, precum și a cât mai multor personalități ale vieții publice din România mare, în dezbaterile evenimentelor ce au stat la originea formării României întregite;
2. realizarea unor lucrări științifice pe tema Centenarului României;
3. editarea a șapte numere ale revistei *Polis* pe teme legate de Centenarul României;
4. organizarea a șapte dezbateri pe temele tratate în numerele tematice ale revistei *Polis*;
5. lansarea numerelor tematice ale revistei *Polis* în cadrul dezbaterilor.

Proiectul este coagulat în jurul revistei de științe politice *Polis*, ce aparține Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității „Petre Andrei” din Iași (revistă cotate în baze de date internaționale). Revista fiind trimestrială, proiectul prevede organizarea unor dezbateri cu aceeași periodicitate, cu prilejul lansării celor șapte numere, la care sunt invitați specialiști în științe socio-umane sau în domenii conexe (dintre care cel puțin doi contribuitori la numărul tematic), personalități ale vieții publice din toate provinciile istorice ale României mari (adică inclusiv din Republica Moldova și din Bucovina), studenți și elevi.

Până în prezent au fost organizate patru dezbateri. Prima, cu tema „Basarabia și România. După 100 de ani”, s-a desfășurat pe 26 martie 2018 la Ateneul Tătărași din Iași și i-a avut ca invitați pe Prof.univ.dr. Radu Carp, de la Facultatea de Științe Politice a Universității din București, și pe Lect.univ.dr. Marius Văcărelu, de la Școala Națională de Științe Politice și Administrative din București. A doua dezbatere, cu tema „România în Marele Război”, s-a desfășurat pe 8 iunie 2018 la sediul Universității „Petre Andrei” din Iași și i-a avut ca invitați pe Prof.univ.dr. Sabin Drăgulin, Prodecanul Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității „Petre Andrei” din Iași, și pe istoricul și deputatul Daniel Gheorghe. A treia dezbatere, cu tema „Ideea națională după Marea Unire”, s-a desfășurat pe 1 octombrie 2018 la sediul Universității „Petre Andrei” din Iași și i-a avut ca invitați pe istoricul Sorin Antohi și pe jurnalistul Petre M. Iancu. A patra dezbatere, cu tema „Bucovina și România. După 100 de ani”, a avut loc pe 29 noiembrie 2018, la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, invitați fiind eseistul și istoricul Sorin Antohi și Prof.univ.dr. Sorin Bocancea, Rectorul Universității „Petre Andrei” din Iași. Toate dezbaterile au fost reflectate în emisiuni ale unor posturi locale sau naționale de televiziune. A cincea dezbatere, cu tema „Centenarul Arhivei pentru Știință și Reforma Socială” a avut loc pe 1 aprilie 2019, la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, Iași, invitați fiind Prof.univ.dr. Zoltán Rostás și cercetătorii din „Cooperativa Gusti”.

Proiectul va continua până pe data de 30 septembrie 2019. Parteneri sunt: Editura Institutul European, Agerpres, Revista *Polis* și Tele Moldova Plus.

Paris 1919 – România recunoscută ca aliat

(Paris 1919 – Romania recognized as an ally)

Ion CALAFETEANU

Abstract: *The study we propose to the specialists in history wants to present the atmosphere that was found in the country, the expectations that the Romanians had from the works of the Paris Peace Conference. The study captures, taking information from the press of the time, the state of tension existent in those months, as the natural desires of the representatives of the Romanian state were regarded in the first part of the works with suspicion and mistrust, even provoking a situation of their rejection. The information that the study brings to light captures the efforts, the anxiety of a political class animated by national feelings.*

Keywords: *the Paris Peace Conference, World War I, Romania, Romanian Press, Negotiations.*

După încetarea confruntărilor pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial, interesul opiniei publice din România și nu numai s-a îndreptat spre Conferința de Pace care urma să-și deschidă lucrările în capitala Franței. Numeroși reprezentanți ai vieții publice din România (oameni politici, ziariști, scriitori, oameni de știință etc.) au ținut să-și exprime opiniile cu privire la ceea ce un ziar al vremii considera a fi „cel mai mare act mondial din istorie”¹.

Interesul enorm manifestat de opinia publică din țara noastră față de Forumul de Pace de la Paris se datora importanței în sine a evenimentului ce urma să pună capăt *de jure* unui

război îndelungat, convingerii unei mari părți a populației că lucrările și hotărârile Conferinței de Pace din capitala Franței vor fi îndrumate de principii democratice care vor stabili pentru viitor bazele unui nou cadru internațional de pace, de colaborare și înțelegere. De aici încrederea, optimismul comun aproape tuturor comentariilor, deși au existat încă din perioada pregătirilor de pace elemente ce ridicau semne de întrebare, generau nedumeriri și chiar îngrijorări. Toate acestea însă au fost trecute cu vederea de o lume bucuroasă că a scăpat de război, o lume ce nutrea speranțe într-un viitor mai bun, fără războaie și fără

Respect greșelile dureroase ale unui trecut apropiat².

Această atmosferă optimistă, plină de încredere într-un viitor mai bun, era admirabil prezentată de C.G. Costa-Foru într-un articol publicat în ziarul *Adevărul* la începutul anului 1919: „La acest congres al păcii, toate neamurile, nu numai toate statele vor fi reprezentate. Mai mult încă, toți nedreptățiții – reprezentați sau nereprezentați – vor beneficia de sollicitudinea marilor împărțitori de dreptate și așezători ai viitoarei stări de pace în lume. [...] Război, diplomatie și despotism nu mai trebuie lumii noi. Îi trebuie însă neapărat: pace, dreptate, libertate pentru toți, state, popoare, neamuri și pentru indivizi”³.

Și Nicolae Iorga era convins că „grija cea mai mare” a Conferinței de Pace era asigurarea „dreptului de viață al popoarelor”. Marele istoric era însă conștient că vor apărea „nesigurante, șovăiri, discuții pasionante, intervenții interesate, intrigi”, dar în același timp era convins că „nu trebuie să ne cuprindă prea multă neliniște, căci în adunarea de la Paris a Aliaților [...] dreptul va trebui totuși să învingă”⁴.

Aprecierile optimiste nu făceau însă abstracție de greutățile ce trebuiau învinse în Forumul de Pace de la Paris pentru îndeplinirea menirii sale. „Opera aceasta de clădire”, scria ziarul *Dimineața* din 9 ianuarie 1919, „va fi grea, căci va fi de luptat cu o mulțime de prejudecăți și o mulțime de rivalități și de pretențiuni. Apoi, va fi spiritul dreptății care va spune celor din congres că nici dușmanul nu trebuie năpăstuit și nici chiar contra

lui să nu se clădească pe nedreptate și contra principiilor pe care le-a fixat așa de clar președintele Wilson”.

Interesul deosebit pe care opinia publică din România l-a arătat față de Conferința de Pace de la Paris se datora – fundamental! – faptului că aceasta urma să se ocupe și de probleme ce priveau în modul cel mai direct poporul român. În acest sens, ziarul *Dimineața* din 31 ianuarie 1919 sublinia: „Ceea ce se petrece acum la Paris este de o însemnătate hotărâtoare pentru România”. Același mesaj lansa și ziarul *Viitorul* al Partidului Național Liberal, partid aflat la guvernare, care ținea să scoată în evidență un obiectiv național fundamental: „Dezbaterile acestei conferințe ne interesează în primul rând prin chipul în care se va pune, discuta și hotărî de interesele României, sporită de mai înainte prin libera exprimare pentru Unire a voinței românilor”⁵.

Același interes național fundamental era mărturisit și de George Topîrceanu și Nicolae Iorga. Primul, într-un editorial apărut în ziarul *Opinia* și intitulat – sugestiv! – „Clipa supremă”, scria: „E vorba de soarta întregului românism, care se hotărăște acum la Versailles. E vorba de idealul nostru, care pentru întâia oară și poate pentru ultima oară în decursul timpului, e pus în dezbateri sub forma lui integrală”. Și George Topîrceanu ținea să sublinieze că hotărârile ce vor fi luate la Paris „vor hotărî de soarta românismului peste veacuri”⁶.

La rândul lui, Nicolae Iorga publica în *Neamul românesc* un articol intitulat „Românii și lucrările Confe-

Recomandăm pentru cumpărare și cărți

rinței”, în care făcea o cuprinzătoare trecere în revistă a intereselor românești ce urmau să fie dezbătute și hotărâte în cadrul Forumului de Pace din Paris. Căci e vorba, arăta marele istoric, „nu numai de tot ceea ce ni s-a făgăduit, de ceea ce s-a scris în tratate, de ceea ce ne-am câștigat cu sângele atâtor mii și mii de ostași și de alți martiri ai războiului, morți fără gloria războiului măcar, de ceea ce am declarat, potrivit cu dreptul recunoscut oricărui popor, că voim despre noi și pentru noi, dar și de mediul politic în care va trebui de acum înainte să trăim, de vecinii pe care-i vom avea și de condițiile chiar în care ni se va impune să trăim cu dânsii”⁷.

În perioada premergătoare deschiderii Conferinței de Pace de la Paris și chiar după aceea în presa din România a avut loc o vie și largă dezbateră asupra problemelor privind baza juridică a susținerii intereselor naționale românești la Conferință. Din totalul argumentelor aduse în discuție – numeroase și fiecare având importanța sa –, două au fost considerate, pe bună dreptate, a fi hotărâtoare: tratatul de alianță din 4/17 august 1916 și hotărârile de unire cu țara ale provinciilor istorice românești ce se aflaseră până atunci sub stăpânire străină: Basarabia, Bucovina și Transilvania.

Dacă, în general, se recunoștea valoarea decisivă a fiecărui argument în parte și cu atât mai mult a celor două împreună, în spațiul public au apărut și alte opinii, ce arătau o anumită ordine preferențială. Pentru ziarul *Viitorul*, de exemplu, România se prezenta la Conferința de Pace

pentru susținerea drepturilor sale în primul rând „cu tratatul din 4/17 august 1916 prin care marile puteri aliate recunosc integritatea drepturilor noastre”, după care enumerarea continua astfel: „cu serviciile așa de mult recunoscute aduse cauzei generale a aliaților prin intrarea în război de la 14 august; cu calvarul sacrificiilor și suferințelor îndurate din cauza defecțiunii rusești, care a îngreunat așa de mult situația României; cu victoriile strălucite de la Oituz, Mărăști și Mărășești; în sfârșit, cu aportul așa de important al credinței opiniei sale publice în victoria finală, credință pe care n-a zdruncinat-o nici defecțiunea rusească și nici toate aparențele de victorie care au impus tratatul inexistent de la București”⁸.

Să remarcăm faptul că acest articol a apărut în ziarul *Viitorul*, organul de presă al Partidului Național Liberal, că Guvernul român era format la această dată de PNL, iar prim-ministru era chiar președintele acestui partid, Ion I.C. Brătianu, și că peste numai câteva zile, la 18 ianuarie 1919, urma să se deschidă Conferința de Pace de la Paris, ceea ce dă o altă valoare acestui articol, care reprezintă, în mare, punctul de vedere al oficialităților române.

La sfârșitul anului 1918 și începutul anului 1919, relațiile României cu Aliații se aflau la finalul unei perioade dacă nu de criză, cel puțin de neînțelegeri, dar și de reconstrucție. Debutul avusese loc la sfârșitul anului 1917, după victoria Revoluției bolșevice din Rusia, când, la 13/26 noiembrie 1917, guvernul sovietic a propus Puterilor Centrale inițierea

Respectiv, unor tratative pentru încetarea luptelor. După negocieri, s-a ajuns la semnarea Armistițiului de la Brest-Litovsk (20 noiembrie-3 decembrie 1917). Aceasta a creat pentru România o situație fără ieșire, deoarece era absolut imposibil ca pe același front, apărât în comun de trupe românești și ruse, unele să se bată, iar altele nu. În situația creată, prim-ministrul român Ion I.C. Brătianu a adresat un memoriu Puterilor Aliate și Asociate, care făceau presiuni asupra Guvernului român de a nu încheia armistițiul, arătându-le situația de izolare în care se afla România și pericolul iminent ca întreaga țară să fie ocupată de trupele Puterilor Centrale.

Inițial, miniștrii aliați de la Iași au refuzat să aprobe încheierea armistițiului, dar când Brătianu le-a arătat că și generalul rus Șcerbacev, comandantul unităților rusești din Moldova, care refuzase până atunci să încheie armistițiul cu Puterile Centrale pentru frontul româno-rus, acceptase, au trebuit să recunoască gravitatea situației. Ei au înaintat o notă Guvernului român în care se angajau să atragă atenția guvernelor lor asupra „valorii considerațiilor prezentate de Șcerbacev și asupra interesului capital de a preveni urmările ce le-ar avea pentru frontul românesc refuzul lui Șcerbacev de a executa ordinele Petrogradului”. Guvernul român a considerat această notă ca o acceptare a poziției sale și la 28 noiembrie/9 decembrie 1917, la Focșani, a fost semnat Armistițiul cu Puterile Centrale. La 8/21 decembrie 1917, cei patru miniștri aliați de la Iași au înaintat premierului român o nouă

notă în care arătau că, „chiar dacă România s-ar găsi în imposibilitate de a-și menține hotărârea, de atâtea ori declarată, de a evacua întreaga armată română, sau în parte [...], Antanta ar trebui să recunoască că aliatul său și-a făcut din plin datoria și și-a respectat loial angajamentele”.

În timpul tratatelor de pace care au urmat dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale și, în special, după semnarea Păcii de la Brest-Litovsk dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale (3 martie 1918) și, câteva zile mai târziu, dintre Ucraina și Puterile Centrale (9 martie 1918), presiunile Puterilor Centrale asupra României în vederea încheierii păcii s-au intensificat. Situația României era disperată. Pe de o parte, ea se afla complet izolată de Aliați, amenințată de Puterile Centrale că nu vor mai prelunge armistițiul, iar, pe de altă parte, Puterile Aliate, deși nu puteau să-i acorde niciun ajutor, nu voiau să recunoască gravitatea situației și căutau să determine guvernul român să nu încheie pacea. În aceste circumstanțe, I.I.C. Brătianu a făcut la începutul lunii februarie 1918 următoarea comunicare verbală miniștrilor aliați de la Iași: oricum se vor desfășura evenimentele, dorința României este „de a păstra, până la încheierea păcii generale, legăturile noastre cu Puterile Aliate”. La rândul lor, aceștia i-au transmis lui Brătianu încrederea guvernelor lor că „România, fidelă nobilelor sale tradiții și intereselor sale vitale, va continua să lupte cu aceeași energie ca și în trecut și nu-și va separa soarta de cea a aliaților ei”.

Până în ultimul moment, Puterile Aliate și Asociate, în special Franța, sensibile numai față de interesele lor, au depus eforturi pentru a menține România în luptă, deși aceasta echivala cu o sinucidere pentru țara noastră. La 28 februarie 1918, generalul Averescu, care preluase conducerea Guvernului român la 8 februarie, i-a informat pe miniștrii aliați că intenționează să încheie pace cu Puterile Centrale și a cerut asentimentul pentru acest act care, rupt de contextul tratatului din 4/17 august, în special de obligațiile neîndeplinite ale Antantei, ar fi putut să fie interpretat ca încălcând art. V din Tratat. El le-a arătat reprezentanților aliați că orice încercare de a continua rezistența n-ar constitui decât sacrificii inutile, ceea ce ar fi dezavantajos pentru ei, riscând ca întregul material de război al României să cadă în mâinile Germaniei. Averescu n-a primit asentimentul celor patru miniștri aliați. Cu toate acestea, în fața pericolului ca întreaga țară să fie ocupată, la 20 februarie/8 martie 1918, Guvernul român a semnat Tratatul preliminar de pace de la Buftea, iar la 24 aprilie/7 mai 1918, Tratatul de pace de la București cu Puterile Centrale. O săptămână mai târziu, la 14 mai 1918, miniștrii aliați de la Iași au înaintat Guvernului român o notă în care arătau: „În ceea ce privește condițiile păcii asupra căreia ne-ați notificat [se refereau la o notă a Guvernului român din 26 aprilie-9 mai – n.n.], cei patru miniștri subsemnați, lăsând guvernelor lor dreptul de a formula cu mai multă precizie punctul lor de vedere, se simt

obligăți să declare chiar din acest moment că ei consideră ca nule și neavenite toate stipulațiile acestei păci, care ar fi contrare principiilor a căror violare a silit Antanta să pună mâna pe arme, contrare drepturilor și intereselor puterilor pe care le reprezentăm”⁹.

În baza Tratatului de alianță din 4/17 august 1916, care prevedea obligația tuturor părților „să nu încheie pace separată sau pacea generală decât în unire și în același timp” (art. V), guvernele aliate au considerat că România nu mai era o țară aliată, ci „neutră”, iar Tratatul de alianță devenise caduc. Aceasta în ciuda faptului că erau cunoscute condițiile grele în care România fusese nevoită să înceteze lupta, iar guvernele Franței, Angliei, SUA și Italiei declaraseră public, cu diverse prilejuri, că nu recunosc valabilitatea Tratatului impus României de Puterile Centrale.

Atitudinea adoptată de guvernele marilor puteri față de România exprima, în fond, politica lor de nesocotire a intereselor „micilor națiuni”, un mijloc de a exercita presiuni asupra României „pentru a ne înmuia și face mai mlădioși”¹⁰, cum observa un membru al Delegației române la Paris.

În același timp, în Franța, Italia și Statele Unite ale Americii, comitete ale românilor emigranți își declarau atașamentul față de Aliați și cauza pe care o apărau, depuneau eforturi pentru crearea unor legiuni militare românești care să lupte alături de acestea împotriva Puterilor Centrale, pentru realizarea unității naționale a românilor.

Problema clarificării raporturilor dintre România și Puterile Aliate și Asociate a căpătat o deosebită acuitate spre sfârșitul lunii octombrie 1918, când devenise clară înfrângerea Puterilor Centrale, iar în România au început să se facă pregătiri intense – în strânsă colaborare cu guvernele aliate – în vederea reintrării țării în război. Conferința de Pace, care trebuia să marcheze sfârșitul războiului și victoria unei tabere asupra alteia, dar care urma să consfințească și victoria luptei multiseculare a unor popoare pentru independență și unitate națională și dispariția unor imperii reacționare multinaționale, era o problemă a viitorului imediat. Or, nereconsiderarea poziției guvernelor aliate față de România atrăgea după sine, în mod automat, neparticiparea ei la Conferința de Pace, imposibilitatea susținerii în fața acestui înalt for internațional a drepturilor poporului român la unitatea națională în cadrul granițelor sale etnice și istorice; însemna, în ultimă instanță, că participarea țării la război, sacrificiile umane și materiale la care poporul român consimțise în dorința de a-și vedea îndeplinit visul său secular – unitatea națională – fuseseră inutile.

O primă încercare de a obține o schimbare a punctului de vedere aliat față de România a fost întreprinsă pe lângă guvernul francez de Constantin Diamandy. El a înaintat la 30 octombrie 1918 o notă Ministerului Afacerilor Străine al Franței, în care, pornind de la faptul că guvernele Puterilor Aliate și Asociate declaraseră oficial și în mod repetat că „nu recunosc Tratatul

de la București și, în consecință, lovitura de forță din România”, arăta că, în mod logic, o astfel de premisă ducea la concluzia că „alianța cu România nu a încetat să existe”¹¹.

Concomitent, la Iași, la 8 noiembrie 1918 (stil nou) a fost organizată o consfătuire la I.I.C. Brătianu acasă la care au participat generalul Constantin Coandă, contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, generalul Constantin Prezan, generalul francez Lafont, atașatul militar francez, colonelul Ion Antonescu, din partea Marelui Stat Major, și Nicolae Mișu, diplomat. După discuții îndelungate, în cadrul cărora francezii insistau pentru reintrarea grabnică în război, iar generalul Prezan arăta marile dificultăți ce trebuiau să fie depășite pentru o astfel de acțiune, a luat cuvântul Ion I.C. Brătianu. „Dacă armistițiul se va încheia fără întârziere”, a arătat acesta, „gestul nostru militar n-ar mai avea importanță hotărâtoare și nu ar corespunde nici dramei pe care războiul a însemnat pentru România, ce trebuie să stăpânească întreaga noastră situație în fața congresului. Un astfel de act poate deveni chiar periculos, dacă e făcut prea târziu pentru a obține un rezultat efectiv și totuși ar preceda armistițiul destule zile, ca să dea timp vrăjmașului să desăvârșască distrugerea teritoriului ocupat, fără putința unei compensații serioase. Aliații noștri au constatat continuitatea politicii noastre îndată ce guvernul Marghiloman a fost răsturnat; aceasta era necesară să le-o arătăm, ca și dorința noastră sinceră de a nu pierde o zi în vederea unei operațiuni militare serioase.”¹²

Evenimentele se precipită: la 10 noiembrie 1918, Guvernul român dă un ultimatum de 24 de ore pentru retragerea trupelor germane, iar la 11 noiembrie este semnat armistițiul între Puterile Aliate și Germania, care conținea și un articol prin care aceasta era obligată să renunțe „la tratatele de la București și de la Brest-Litovsk și la tratatele complementare”¹³.

Cu toate acestea, Aliații au continuat să reproșeze Guvernului român încheierea Tratatului de pace cu Germania, pe care ei nu-l recunoșteau și la care Germania renunțase!

Revenirea României alături de Aliați, înainte de semnarea armistițiului cu Germania, a dat noi argumente Guvernului român pentru susținerea poziției sale. Indiferent de natura juridică a raporturilor cu Aliații, esențial era faptul că România se afla alături de ei în lupta împotriva dușmanului comun, ceea ce-i crea o platformă de drept și morală favorabilă apărării intereselor sale. Într-o notă adresată la 9 noiembrie guvernelor Franței, Marii Britanii, Italiei și Statelor Unite ale Americii prin intermediul reprezentanților lor la Iași, Guvernul român ținea să sublinieze că el a acționat astfel „în conformitate cu Tratatul din 4/17 august 1916, care leagă România de Aliații săi”. Era o luare de poziție oficială clară, care le arăta celor patru puteri că Guvernul român considera în vigoare alianța cu aceștia din 1916 și era hotărât să-și apere punctul de vedere. „Credincioși angajamentelor noastre”, se arăta mai departe în notă, „suntem fericiți și mândri de a ne putea regăsi alături...

în lupta pentru triumful mării cauze pentru care Aliații și noi am vărsat deja atâta sânge și am suferit fără regrete încercări atât de grele”¹⁴.

La 10 noiembrie 1918, un memoriu adresat celor patru guverne venea să contureze și mai bine poziția Guvernului român față de ansamblul raporturilor cu Aliații¹⁵. România, se arăta în memoriu, are dreptul moral și politic la realizarea revendicărilor sale naționale, a căror justete Aliații au recunoscut-o „în virtutea principiilor pe care ei le reprezintă” și la a căror îndeplinire s-au angajat prin Tratatul din 4/17 august 1916. România și-a executat obligațiile ce-i reveneau din tratat, iar Aliații au recunoscut că ea și-a adus contribuția „cu curaj și loialitate” la lupta comună. În continuare, era expus punctul de vedere al Guvernului român față de Pacea de la București, care, se arăta în memoriu, nu putea anula angajamentele asumate de Antantă față de România prin Tratatul de alianță din 1916, deoarece ea „nu a fost vreodată sancționată de rege, nici ratificată”.

Argumentul Guvernului român era pe deplin întemeiat, deoarece, conform articolului 31 din Tratatul cu Germania de la București, acesta intra în vigoare numai „odată cu ratificarea sa”. Or, toate presiunile guvernului german din perioada mai-octombrie 1918, dublate de promisiuni privind o modificare în favoarea României a unora dintre stipulațiile tratatului, cu scopul de a obține din partea României ratificarea acestuia, au rămas fără niciun rezultat. Astfel că, neratificat de organele competente românești, trata-

Respect pentru oarecei și libertăți

„...tul nu avea eficacitate juridică, rămânea un simplu proiect”¹⁶.

Memoriul Guvernului român arăta, totodată, că România a fost nevoită să accepte Tratatul de pace numai după încheierea păcii de la Brest-Litovsk și supunerea Ucrainei de către Puterile Centrale, „cu alte cuvinte, în fața unei stări care ar fi făcut orice efort militar fără speranțe”. În condițiile create pe Frontul de răsărit, „marea grijă impusă de interesul comun a fost de a scoate armata română dintr-o situație care ar fi putut să-i răpească orice nouă posibilitate de acțiune într-o altă fază a războiului mondial, fază care a început. Este firesc, deci ca tot ceea ce a urmat după pacea de la Brest-Litovsk și supunerea Ucrainei față de inamic să fie considerat nul în esența și în consecințele sale; de altfel, imediat ce s-a prezentat posibilitatea, România, fără un moment de întârziere, a reluat și pe terenul militar colaborarea cu Aliații, dictată de legăturile pe care regele și țara nu le-au considerat niciodată drept distruse”¹⁷.

Intervențiile Guvernului român pe lângă Puterile Aliate și Asociate au rămas însă fără rezultat. La 18 noiembrie 1918, Balfour, ministrul de Externe al Marii Britanii, declara în Camera Comunelor că „de la încheierea păcii între România și puterile inamice, guvernele aliate au considerat și tratat România ca neutră”¹⁸. La Paris, deși situația României era privită cu mai multă înțelegere și simpatie, luarea unei hotărâri finale întârzia. Câteva zile după semnarea armistițiului cu Germania, ministrul Afacerilor Străine al Franței, Stéphane

Pichon, îi declara ministrului român la Paris că, după părerea sa, „România se găsea din nou față de aliați în situația anterioară tratatului de la București”¹⁹. Încurajatoare era și telegrama pe care prim-ministrul francez, G. Clémenceau, a trimis-o la 21 noiembrie lui I.I.C. Brătianu, în care exprima satisfacția Guvernului francez „de a vedea astăzi România reîntrată în alianța sa” și promitea sprijinul guvernului său „pentru înfăptuirea unității țărilor române”²⁰.

Dar aceste declarații favorabile erau contrazise în practică de oficialitățile franceze, care, în anumite ocazii, îl excludeau pe reprezentantul României „din rândul miniștrilor și însărcinaților cu afaceri aliați”. Pentru a „împrăștia” îndoiala care „persista încă în opinia eminentilor oameni de stat francezi cu privire la calitatea ce trebuie atribuită României, eliberată și redevenită stăpână pe ea însăși”, Legația României la Paris a înaintat Ministerului Afacerilor Străine al Franței la 8 decembrie un *aide-mémoire* în care argumenta dreptul României de a fi considerată aliată. Față de memoriul din 10 noiembrie, acesta aducea o serie de argumente noi în favoarea tezei române. „Înconjurată din toate părțile de inamici”, cu populația „demoralizată de foamete și de privațiuni, fără nicio speranță de ajutor din partea aliaților ei”, se arăta în memoriul amintit, România se afla în primăvara anului 1918 în fața următoarei alternative: să lase să i se extermine armata și să reducă la sclavie ceea ce-i mai rămăsese din populația civilă sau să cedeze în fața forței, conservându-și armata, care putea astfel să folo-

sească aliaților atunci când împrejurările ar fi fost favorabile. Dacă s-ar fi continuat lupta ori s-ar fi retras armata în Rusia, germanii, „instalați în calitate de stăpâni în țară, nu ar fi ezitat să înroleze recruți pentru armata lor în Țara Românească devenită vasală și să se servească de ei împotriva aliaților”. În memoriu se arăta că alegerea celei de-a doua soluții și încheierea Păcii cu Puterile Centrale au făcut posibil ca, „în ziua în care aliații au învins, o schimbare de guvern să fie suficientă pentru ca România să-și reia firul politic din 1916, orientată cinstit și definitiv spre statele Antantei, campioane ale principiului naționalităților”.

În continuare, în memoriu erau prezentate evenimentele din lunile octombrie-noiembrie 1918 legate de reîntrarea României în război, strânsa colaborare dintre comandamentul român și cel anglo-francez, entuziasmul populației la venirea trupelor aliate (care nu era cel al „unui popor neutru asistând cu resemnare la ocuparea țării de o trupă străină”) etc. „Există vreun interes pentru Franța și aliații săi”, se arăta mai departe în memoriu, „să conteste României calitatea de aliată pe care ea nu a pierdut-o decât constrânsă și forțată și pe care ea a reluat-o cu entuziasm imediat ce a avut posibilitatea materială? Chiar dacă prin forța subtilităților s-ar putea găsi argumente în favoarea tezei contrarii, nu ar fi o nedreptate evidentă de a nega României, secătuită din cauza germanilor de un milion din locuitorii săi și de mai multe miliarde din averea sa, ceea ce se acordă unuia sau altuia

din statele Asiei sau Americii de Sud, care nu au pierdut un singur soldat și nicio centimă pentru cauza comună și a căror alianță nu s-a manifestat decât printr-un veto al parlamentului sau o declarație a guvernului său? Românii reclamă onoarea să figureze printre aceia care au suferit cel mai mult și au plătit cel mai scump cu persoana lor”²¹.

Cu ocazia remiterii *aide-mémoire*-ului ministrului Afacerilor Străine al Franței, Cretzianu a avut o convorbire cu S. Pichon „despre situația actuală a României”. Nu mică a fost mirarea diplomatului român când și-a dat seama că ministrul francez susținea de data aceasta un punct de vedere total diferit de cel pe care-l exprimase – este adevărat, cu titlu personal – imediat după încheierea armistițiului cu Germania și împotriva căruia protesta memoriul Legației României. „Din punct de vedere juridic”, a declarat Pichon, „guvernul român nu poate fi încă considerat de către guvernul francez ca aliat. [...] Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că noi [guvernul francez – n.n.] nu suntem animați de sentimentele cele mai prietenești față de România și că nu am luat hotărârea de a acționa în interesul justelor ei revendicări. Hotărârea noastră de a abroga în convențiile de armistițiu tratatul de la București, de a-i face pe bulgari să evacueze Dobrogea și de a reconstitui, alături de noi, armata română constituie dovada acestui lucru. Dar rămâne încă de reglementat situația de drept, așa după cum și situația de fapt nu este încă pe deplin reglementată”²².

Respect pe După reîntoarcerea la Paris a lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, demersurile Guvernului român pentru a obține recunoașterea statutului de aliat s-au intensificat. Chiar în ziua sosirii sale la Paris, la 10 decembrie, informat de Cretzianu asupra convorbirii avute cu două zile mai înainte cu Pichon, V. Antonescu a avut la Quaid'Orsay o întrevedere „îndelungată și amicală” cu șeful diplomației franceze. În esență, S. Pichon a relevat declarațiile făcute lui Cretzianu²³; a promis însă – raporta ministrul român – „să examineze cu guvernul posibilitatea găsirii unei formule care să permită Franței să ne considere ca aliatul său”. În telegrama trimisă la București, prin care informa despre convorbirea cu ministrul de Externe al Franței, Victor Antonescu, sugera Guvernului român „ca miniștrii aliați la București să fie rugați să facă o cerere formală la Paris, Londra și Roma în sensul recunoașterii României ca aliată”. În același scop, diplomatul român considera că „ar fi esențial” să se accentueze și să se dezvolte „din ce în ce mai mult” cooperarea armatei române cu trupele aliate conduse de generalii Franchet d'Espèrey și Berthelot. „Această cooperare”, conchidea V. Antonescu, „este cea mai bună metodă de a demonstra că teoria unei Românie neutre este inadmisibilă”²⁴.

Cele două căi recomandate de Victor Antonescu s-au dovedit a fi deosebit de eficiente. De fapt, România se angajase la o strânsă cooperare cu armatele aliate de la Dunăre încă din perioada de pregătire a reintrării sale

în război, iar V. Antonescu fusese unul dintre realizatorii ei în practică. Toate acestea însă au putut fi cunoscute în detaliu de către Guvernul francez abia pe la mijlocul lunii decembrie, când la Paris a sosit un raport de ansamblu al generalului Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze în România și comandant al armatei de la Dunăre, cu privire la evoluția evenimentelor din Peninsula Balcanică până la 20 noiembrie. Raportul prezenta pe larg și cu obiectivitate pregătirile făcute de România, în strânsă colaborare cu Aliații, pentru reintrarea în război. Și, ceea ce era cel mai important, raportul sublinia cu deosebită tărie că „România s-a aflat [...] din nou în război cu Germania înainte de semnarea armistițiului; prin aceasta ea se află astăzi complet în rândurile Antantei”²⁵.

Desigur, evenimentele înfățișate de generalul Berthelot erau cu mult anterioare „recomandării” făcute de V. Antonescu, dar efectul pe care raportul l-a avut la Quaid'Orsay arată că strânsa cooperare militară cu Aliații putea determina într-o măsură foarte importantă hotărârea guvernelor aliate – și în primul rând a celui francez – față de România. Pe baza raportului lui Berthelot, Lacombe, director în Ministerul Afacerilor Străine al Franței, a întocmit la 22 decembrie o notă ce definea poziția Franței față de problemele ce interesau România. Antanta – se arăta în notă – „va fi determinată” să aducă probabil unele modificări stipulațiilor teritoriale ale Tratatului din 4/17 august 1916. Ea poate, în acest scop, să invoce Tratatul